PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU nr 128
Zmiana warunkiem sukcesu 2010
Odnowa przedsiębiorstw – czego nauczył nas kryzys?

Franciszek Danielewski, Patrycjusz Gronczewski
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu

TEORIA ODKRYCIA PRZEDSIĘBIORCZEGO IZRAELA KIRZNERA – NOWA JAKOŚĆ WOBEC KRYZYSU

Streszczenie: Artykuł przedstawia teorię odkrycia przedsiębiorczego I. Kirznera, która wnosi aspekty odkrycia i gotowości przedsiębiorczej w kontekście nieznanych dogodności rynkowych. Uwzględnienie tej teorii w sytuacji kryzysu wyznacza szeroką perspektywę implikacyjną wobec procesu zmian, które istotnie związane są ze sferą aktywności ludzkiej, w tym przedsiębiorczej.

Słowa kluczowe: kryzys, odkrycie przedsiębiorcze, gotowość, dogodność przedsiębiorcza.

1. Wstęp

Zarówno w środowisku akademickim, jak i wśród przedsiębiorców zwiększa się zainteresowanie samym zjawiskiem przedsiębiorczości. W oglądzie tego zjawiska uczestniczą różne instytucje publiczne, prywatne i społeczne. Rozwój tego pola wiedzy mieści się w różnych dyscyplinach naukowych, co powoduje, że przypisywane są temu przedmiotowi rozmaite przypadłości. Fakt tego zainteresowania można tłumaczyć dokonującymi się zmianami o charakterze technologicznym, procesami globalizacyjnymi, a także potrzebą odnowy ducha przedsiębiorczości, głęboko charakteryzującego byt ludzki, ze względu na ubogacanie świata i rzeczywistości kulturowej, co razem świadczy o jego zasadniczej roli jako *motoru* postępu ludzkiego i przełamującego różnorodne kryzysy, rozumiane jako zmaganie się z procesem zmian występujących wokół nas.

2. Kryzys: kwestie teoretyczne

Zjawisko kryzysu wskazuje na rozległą problematykę ekonomiczną, społeczną i polityczną. Jest to racja wszechstronnego interesowania się nim, często na podłożu określonych ideologii oraz założeń filozoficznych. Problematyka ma już bogatą literaturę, w której ważne miejsca zajmują pozycje myślicieli Szkoły Frankfurckiej.

Druga generacja myślicieli Szkoły Frankfurckiej w większym zakresie niż pierwsza koncentruje się na pojęciu kryzysu w analizie postindustrialnego systemu

kapitalistycznego (neokapitalizmu) [Slater 1977]. Późna wersja systemu kapitalistycznego, w konsekwencji powyższego opisu, organizuje więc funkcjonalnie rynek przy aktywnym wykorzystaniu instytucji państwa jako mechanizmu regulacyjnego. W ten sposób wszelkie korzyści są przypisywane instytucji rynku, natomiast niekorzystne zdarzenia są wprost przerzucane na państwo, które spełnia funkcję mechanizmu równowagi ekonomiczno-społecznej, jakkolwiek, jak zauważają przedstawiciele Szkoły Frankfurckiej, ciągłe fluktuacje/oscylacje ekonomiczne wskazują na istnienie permanentnego stanu kryzysu. Stan ten jest szczególnie analizowany przez J. Habermasa [Habermas 1970, 1984, 1987].

Filozof frankfurcki uznaje znaczenie marksowskiego modelu kryzysu, w ramach którego chodzi o wyjaśnienie braku integracji społecznej, aczkolwiek jednocześnie odwołuje się do myśli amerykańskiego teoretyka T. Parsonsa, a także do neofunkcjonalizmu N. Luhmanna [Luhmann 1995]. Poprzez uzgodnienie integracji społecznej z integracją systemową, J. Habermas stara się uchwycić istotę kryzysu. Poniekąd filozof ten dąży do wyjaśnienia rozwarstwienia społeczeństwa późnego kapitalizmu przez wskazanie na niemożliwość zaspokojenia roszczeń społecznych przez instytucje i organizacje systemu kapitalistycznego. W głębszym pokładzie analitycznym w grę wchodzi niemożliwość uzgodnienia aspektów organizacyjno-instytucjonalnych kapitalizmu ze światem codzienności życia jednostek ludzkich. W tym sensie, można mówić, iż z jednej strony, neokapitalizm nie jest zdolny do zaspokojenia roszczeń społeczeństwa, a z drugiej, pogłębia się pewna niezdolność społeczeństwa do dostosowania się do celów ekonomii światowej, która znajduje szczególny kanał eksplikacji w ponadnarodowych przedsiębiorstwach typu korporacyjnego.

Sprzeczności między integracją społeczną a integracją systemową są wyrazami niemożliwości uspołecznienia władzy oraz znalezienia rozwiązania problemów, powodowanych przez system późnego kapitalizmu oraz, w jakiejś mierze, przez koncepcję państwa dobrobytu. W jednym i drugim przypadku chodzi o eliminację konfliktów społecznych. Zdaniem J. Habermasa system (złożony) funkcjonujący w ściśle wyznaczonych ramach, siłą rzeczy popada w wewnętrzną niestabilność[1]. Ten właśnie moment, zdaniem reprezentantów drugiej generacji Szkoły Frankfurckiej, stanowi o istocie kryzysu: niestabilność, a przez to nieefektywność, koncepcji ekonomicznej.

---

[1] Teoria kryzysu J. Habermasa wskazuje na jego bliskie związki intelektualne z teoriami marksistowskimi, konstruowanymi na temat kryzysu kapitalizmu industrialnego. Samo pojęcie *kryzysu* sięga odległego, antycznego okresu, i wiąże się z koncepcjami estetycznymi. Ten typ rozumienia pojęcia kryzysu utrzymywał się do czasów nowożytnych, wiązał się z pewnym rodzajem załamania procesu życiowego, któremu jednostka nie może się przeciwstawić. W XVIII w. znaczenie kryzysu zaczęto łączyć ze zmianami powodowanymi cyklami historycznymi. Wraz z konsolidacją nowożytnego typu nauki znaczenie to znalazło szerokie zastosowanie. Ewolucjonizm z kolei wnosi biologiczne rozumienie życia społecznego. Temu naturalistycznemu modelowi kryzysu J. Habermas przeciwstawia koncepcję kryzysu formułowaną przez K. Marksa, identyfikującego go jako strukturalny element społeczeństwa typu kapitalistycznego. W świetle tych rozróżnień konceptualnych, filozof frankfurcki wskazuje na kryzysy ekonomiczny, a także polityczny i kulturowy, występujące w społeczeństwie postindustrialnym.

Oryginalnym wkładem do teorii kryzysu J. Habermasa jest powiązanie tego zjawiska z teorią systemów. W tym ujęciu chodzi o to, że system życia społecznego może być pojmowany jako system systemów społecznych. To z kolei umożliwia niemieckiemu autorowi wskazywanie na dwojakiego rodzaju pojęcie integracji. Ta dualność stanowi fundament, na którym niemiecki filozof opiera własną interpretację trudności powodowanych przez kapitalizm w dostosowaniu się jednostki ludzkiej do wymagań stawianych przez system.

3. Stanowisko Izraela Kirznera

Zjawisko przedsiębiorczości identyfikowane przez amerykańskiego teoretyka Izraela Kirznera, w świetle gotowości szczególnego typu indywiduów ludzkich do wykorzystania nadarzających się dogodności ekonomicznych, mieści się w jednej z bardziej wpływowych interpretacji funkcji przedsiębiorczej. Dogodność przedsiębiorcza, bardziej niż byt przedsiębiorcy albo też organizacja przedsiębiorcza, produkująca nowe produkty, jest zasadniczym zagadnieniem refleksji nad przedsiębiorczością.

Pewne jednostki ludzkie są w stanie dostrzec, albo też są gotowe dostrzec, wśród wielości produktów i usług pewne dogodności, co sprawia, że w następstwie tego postrzeżenia wprowadzają zmiany w cenach, podaży towarów i ich jakości. Sukces, w tym przypadku, nie wynika z kalkulacji, ale raczej z pewnego rodzaju intuicji, procesu, który nie daje się modelować. Gotowość, zdaniem I. Kirznera, w zasadniczy sposób różni się od systematycznego badania. Stąd można zakładać, że amerykański uczony zjawisko przedsiębiorczości identyfikuje z aktem odpowiedzi na nadarzającą się okazję osiągnięcia profitu ekonomicznego. Akt ten dokonywany jest w kontekście braku *equilibrium* na rynku [Klein 2008a].

Podobnie jak w przypadku J. Schumpetera oraz F. Knighta, I. Kirzner ujmuje funkcjonalnie zjawisko przedsiębiorczości [Klein 2008b], co oznacza, że nie chodzi tu o samozatrudnienie ani o założenie przedsiębiorstwa. Urzeczywistnianie przedsiębiorczości stymuluje tendencję do osiągania równowagi ekonomicznej [Selgin 1987, s. 19-58]. Przedsiębiorca, w ujęciu idealnym, tylko w ten sposób funkcjonuje, a zatem nie stwarza miejsc pracy ani też nie kreuje kapitału. Ten idealny byt przedsiębiorczy różni się od aktywnych jednostek ludzkich w realnym świecie biznesu, gdyż ci ostatni są, zdaniem amerykańskiego teoretyka, tylko częściowo przedsiębiorcami, gdyż również są zarówno pracownikami, jak i inwestorami. Podkreślanie związku między odkryciem przedsiębiorczym a inwestycją kapitału szczególnie uwypukla różnice między poglądami I. Kirznera a poglądami innych teoretyków przedsiębiorczości (w szczególności F. Knighta, a także L. von. Misesa). Idealny typ przedsiębiorcy, w wydaniu I. Kirznera, identyfikuje się tylko poprzez funkcję odkrycia, pomijana jest więc funkcja inwestowania. Przedsiębiorca nie opiera się na posiadaniu kapitału, gdyż jego źródłem aktywności jest gotowość do wykorzystania nadarzających się okazji ekonomicznych. Przedsiębiorca, zdaniem amerykańskiego

teoretyka, nie jest charyzmatycznym liderem, nie dokonuje żadnych innowacji ani też nie musi być kreatywną osobowością. Wynika z tego, że przedsiębiorca nie realizuje się poprzez kreację przedsiębiorstwa, kapitału albo poprzez kierowanie organizacją. Przedsiębiorcy jedynie wypełniają funkcję odkrywczą.

I. Kirzner uznaje, że jego zaangażowanie intelektualne stanowi kontynuację przemyśleń L. von Misesa. W jakiś sposób teoretyk ten łączy Misesowską koncepcję bytu przedsiębiorcy (*homo agens*) [Mises 1949] z wizją F.A. Hayeka konkurencyjności [Hayek 1948, 2002]. W wyniku tej operacji, amerykański autor konstruuje własną optykę odkrycia i uczenia się w obszarze przedsiębiorczości [Kirzner 2009][2]. Interesujące jest to, że w głównym nurcie myśli ekonomicznej brak jest wystarczających opracowań, w których uwzględnione są przemyślenia tego amerykańskiego uczonego [Littlechild 1997; Yates 2000], a także brak jest w tym zakresie szerszych prób odniesień empirycznych [Demmert, Klein 2003].

Odkrycie wiąże się z pewną postawą gotowości, w przypadku przedsiębiorcy w grę wchodzi gotowość przedsiębiorcza, która nie może być identyfikowana z mechanicznym sposobem działania. Wszelka bowiem kalkulacja, a przez to konceptualizacja zachowania ludzkiego nie umożliwia dostosowania się w pełni do odkrycia nowych środków, nowych celów. W grę zatem musi wchodzić pewien jakościowy aspekt zachowania przedsiębiorcy, a mianowicie ta gotowość przedsiębiorcza na dotychczas nie znane dogodności rynkowe. W tym sensie przedsiębiorca jest odkrywcą, albowiem odkrywa nowe zasoby, nowe produkty, nowe rynki – ogólnie: nowe możliwości godziwego osiągania korzyści. Aktywność przedsiębiorcza wiąże się ze zdziwieniem, powodowanym faktem odkrycia.

4. Teoria odkrycia przedsiębiorczego

Jednym ze sposobów ujmowania założeń na temat natury korzystnych sytuacji ekonomicznych oraz uwarunkowań procesu podejmowania decyzji jest właśnie teoria odkrycia. Ta teoretyczna perspektywa ma korzenie w myśli I. Kirznera, który identyfikuje nadzwyczajną gotowość niektórych jednostek ludzkich do wykorzystywania nadarzających się obiektywnych dogodności ekonomicznych, nawet jeśli wiąże się to z pewnym ryzykiem.

Główną tezą omawianej teorii jest, że korzystne sytuacje istnieją jako obiektywne zdarzenia, niejako *oczekując* na odkrycie przez jednostki ludzkie posiadające niezwykłą ku temu skłonność. W okoliczności podjęcia przez nie decyzji o wykorzystaniu dokonanego odkrycia, zdaniem zwolenników tej teorii, pojawia się nowa jakość

[2] W tym przypadku procesy rynkowe są bardziej przejrzyste w świetle poznania dynamicznego charakteru konkurencyjności. W duchu neoklasycznej teorii raczej nie jest to możliwe, z racji założenia równania doskonałej konkurencyjności z równowagą rynkową. Dopiero pionierskie prace F.A. Hayeka wprowadziły do obiegu myśli ekonomicznej dynamiczny ogląd konkurencji rynkowej, który w istocie swojej identyfikuje się z procesem odkrycia. I. Kirzner odwołuje się jednak do prac L. von Misesa, jeśli chodzi o rozumienie roli przedsiębiorcy w obszarze dynamicznego procesu konkurencyjnego.

przedsiębiorcy. Zasadniczym więc zadaniem, w ramach tego modelu, jest odkrycie i następnie eksploatacja dogodności. W ramach omawianej tu teorii, tego typu dogodności są zależne od strukturalnych właściwości różnych gałęzi przemysłowych i rynków. Z racji tego, iż istnienie dogodności, w ramach tej teorii, jest zależne od przemysłu i rynku, zwolennicy teorii odkrycia argumentują, że dogodności mają status obiektywnych jakości, posiadających niezależność egzystencjalną od faktycznego stanu świadomości podmiotu ludzkiego. Należy jednak dodać, że tego typu relacje są przedmiotem badań na polu aktywności ekonomicznej oraz zarządzania, ale najczęściej przekraczają one wymiar indywidualnych zachowań ludzkich.

Na podstawie identyfikacji natury dogodności ekonomicznych, w ramach teorii odkrycia formułowane są również założenia na temat bytu przedsiębiorcy. Dogodności są obiektywne, dlatego też powinny być zauważalne przez każdego aktora ekonomicznego. Jawność z kolei powinna prowadzić do ich wykorzystania. Wnioskowanie to jednak nie upoważnia do twierdzenia, że dogodności te są źródłem bogacenia się [Barney 1991].

Perspektywa odkrycia zakłada, że jednostki ludzkie różnią się zdolnościami dostrzegania i wykorzystania dogodności ekonomicznych. Przedsiębiorca wykazuje więc szczególną czujność względem dogodności [Kirzner 1973]. *Czujność* jest kwestią psychologiczną. Na gruncie czysto psychologicznym zagadnienie zróżnicowania sprowadza się do poziomu zachowania ludzkiego [Murphy 1996]. Różnice w aktywności przedsiębiorczej, zdaniem I. Kirznera, mają podstawowe znaczeniu.

5. Zakończenie

Znaczenie dociekań nad zjawiskiem przedsiębiorczości, rozumianej tu jako szczególny przejaw teleologicznie zorientowanej aktywności indywiduów ludzkich ma większy rezonans nie tylko w środowisku akademickim, lecz także w obszarze praktyki. Dociekania te mają określone odniesienia do historycznego rozwoju myśli nad przedsiębiorczością, co tym bardziej stwarza dogodną płaszczyznę wyjaśnień tego typu aktywności oraz formułowania nowych pytań. Stanowisko I. Kirznera tym bardziej jest interesujące, że akcentuje rolę indywiduum ludzkiego w rozpoznaniu i wykorzystaniu dogodności ekonomicznych w środowisku niestabilnym, a przez to ulegającym ciągłym zmianom. Proces odkrywania posiada tu fenomenologiczne konotacje, ze względu na zaangażowanie przedsiębiorcy, stale gromadzącego wiedzę o środowisku codziennego życia. Teoria odkrycia przedsiębiorczego może stanowić inspirację poznawczą w analizowaniu fenomenu różnorodności przejawów aktywności przedsiębiorczej. Zachodzi więc pewna korelacja między bytem ludzkim a środowiskiem, światem rzeczy, co razem stanowi o strukturze doświadczenia ludzkiego. Miejsce, w którym rozwija się kultura, można określać jako świat społeczny albo też obszar aktywności ludzkiej. Co więcej, obszar ten jest tworzony, zdaniem A. Schulza, przez motywy wszelkiej aktywności podmiotów ludzkich [Schulz 2003, s. 23]. Przedsiębiorczość, w świetle tej orientacji życia społecznego, wskazuje na byt

ludzki głęboko osadzony w świecie społeczno-kulturowym [Schulz 2003, s. 144]. W tym też fakcie znajduje potwierdzenie to, że byt ludzki wyraża się przez kulturę, będącą eksplikacją świata społecznego poprzez motywacje; zgodnie z tym, dochodzi do uzgodnienia zachowań, wartości, a w szczególności tych znajdujących się w dyspozycji przedsiębiorcy.

Wyzwaniem, wobec którego stają współczesne społeczeństwa, jest ten właśnie wyłaniający się nowy obszar dociekań naukowych, którym jest gęsta sieć uwarunkowań przedsiębiorczości. Ich rozpoznanie przekładać się może na przełamywanie różnorodnych kryzysów, na wzrost dobrobytu różnych grup społecznych, które w przedsiębiorczości postrzegają pewien scenariusz życia. Promocja ducha przedsiębiorczości jest więc zadaniem różnych instytucji prywatnych i publicznych.

Literatura

Barney J.B., *Firm resources and sustained competitive advantage*, „Journal of Management" 1991, Vol. 17, s. 99-120.

Demmert H., Klein D.B., *Experiment on entrepreneurial discovery: An attempt to demonstrate the conjecture of Hayek and Kirzner*, „Journal of Economic Behavior and Organization" 2003, Vol. 50, No. 3, s. 295-310.

Foss N.J., Klein P.G., *Entrepreneurial Alertness and Opportunity Discovery: Origins, Attributes*, Critique, SMG WP 2/2009.

Habermas J., *The Theory of Communication Action*, T. 1: *Reason and the Rationalization of Society*, Beacon Press, Boston 1984.

Habermas J., *The Theory of Communication Action*, T. 2: *Lifeword and System: A Critique of Functionalist Reason*, Beacon Press, Boston 1987.

Habermas J., *Toward a Rational Society*, Beacon Press, Boston 1970.

Hayek F.A., *Competition as a discovery procedure*, Trans. Marcellus Snow, „Quarterly Journal of Austrian Economics" 2002, Vol. 5, No. 3, s. 9-23.

Hayek F.A., *Individualism and Economic Order*, University of Chicago Press, Chicago 1948.

Kirzner I.M., *Competition and Entrepreneurship*, University of Chicago Press, Chicago–London 1973.

Kirzner I.M., *The alert and creative entrepreneur: A clarification*, „Small Business Economics" 2009, Vol. 32, s. 145-152.

Klein P.G., *Opportunity discovery, entrepreneurial action, and economic organization*, „Strategic Entrepreneurship Journal" 2008a, Vol. 2, No. 3, s. 175-190.

Klein P.G., *the mundane economics of the Austrian School*, „Quarterly Journal of Austrian Economics" 2008b, Vol. 11, No. 3-4, s. 165-187.

Littlechild S., *An entrepreneurial theory of games*, „Metroeconomica" 1997, Vol. 31, s. 145-165.

Luhmann N., *Social Systems*, Stanford University Press, Stanford 1995.

Mises L., *Human Action*, Yale University Press, New Haven 1949.

Murphy K.R., *Individual Differences and Behavior in Organizations*, Jossey-Bass, San Francisco 1996.

Schulz A., *El problema de la realidad social*, Amorrortu, Buenos Aires 2003.

Selgin G., *Praxeology and understanding: An analysis of the controversy in Austrian economics*, „Review of Austrian Economics" 1987, Vol. 2, s. 19-58.

Slater Ph., *Origin and Significance of the Frankfurt School: A Marxist Perspective*, Routledge & Kegan Paul, London 1977.
Yates A., *The knowledge problem, entrepreneurial discovery, and Austrian market process*, „Journal of Economic Theory" 2000, Vol. 91, s. 59-85.

IZREAEL KIRZNER'S THEORY OF ENTREPRENEURIAL DISCOVERY – NEW QUALITY IN THE FACE OF CRISIS

Summary: The article presents Kirzner's theory of entrepreneurial discovery, which brings aspects of discovery and entrepreneurial readiness in the context of unknown market opportunities. Taking into account this theory in crisis shows wide implicational perspective to change process, which is significantly related to the sphere of human and entrepreneurial activities.